

УДК 37-053.5(73)

DOI: 10.24919/2313-2094.5/37.102642

Вікторія СЛІПЕНКО

orcid.org/0000-0003-0123-4645

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ
У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ:
АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД**

Стаття присвячена висвітленню особливостей розвитку підприємницької компетентності школярів в американських загальноосвітніх школах. Розкрито сутність, визначено мету та концепції підприємницької освіти. Наведено приклади американських програм, що забезпечують формування готовності в учнів здійснювати підприємницьку діяльність. Розкрито ефективність створення міні-підприємств в американських загальноосвітніх школах.

Ключові слова: розвиток, підприємницька компетентність, концепції освіти, американська школа, міні-підприємства.

Викторія СЛИПЕНКО

**ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЕ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
ШКОЛЬНИКОВ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ: АМЕРИКАНСКИЙ ОПЫТ**

Статья посвящена рассмотрению особенностей развития предпринимательской компетентности школьников в американских общеобразовательных школах. Раскрыто сущность, определены цели и концепции предпринимательской образования. Приведены примеры американских программ, обеспечивающих формирование готовности в учащихся осуществлять предпринимательскую деятельность. Раскрыто эффективность создания мини-предприятий в американских общеобразовательных школах.

Ключевые слова: развитие, предпринимательская компетентность, концепции образования, американская школа, мини-предприятия.

Постановка проблеми. Розвиток підприємницької компетентності підростаючого покоління на початку третього тисячоліття стало необ-

хідною складовою загальної середньої освіти зарубіжних країн. Щоразу в найбільш розвинених державах, зокрема в Сполучених Штатах Америки, педагоги та підприємці висловлюють думку про те, що потенційні можливості шкільного виховання ще не використані повністю. Більшість підприємців вимагають наявності у працівників аналітичного та системного мислення, ініціативності та комунікабельності, навичок прийняття рішень та відповідальності, які необхідні в сучасних умовах. Успішне розв'язання цієї проблеми в основному залежить від позитивних результатів у формуванні особистості майбутнього працівника на всіх етапах його шкільного життя.

До завдань, що стоять сьогодні перед школою, має входити не тільки навчання, а й формування особистості, профорієнтація та економічна підготовка до життєдіяльності в суспільстві, що функціонує в умовах швидких змін. Безумовно, окремі напрями навчання та підходи до підприємництва, розвинені в зарубіжних школах, зокрема США, зацікавлюють вітчизняну загальноосвітню школу.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Варто зазначити, що різні аспекти розвитку підприємницької компетентності школярів загальноосвітніх закладів є предметом дослідження багатьох науковців і практиків. У працях зарубіжних і вітчизняних дослідників (А. Агеєва, М. Альберта, Д. Адамсона, М. Вудкока, П. Друкера, М. Крейна, М. Лапусти, В. Радаєва, О. Романовського, К. Рендола, М. Пітерса, Ю. Старостіна, Л. Скамая та ін.) розкриваються філософські, політичні, соціальні функції підприємництва, особистісні якості підприємця. Зазначені дослідники вивчали питання сутності підприємницької компетентності, розкривали її певні характеристики, проте особливості розвитку підприємницької компетентності школярів у загальноосвітніх закладах США що не стали предметом спеціального дослідження.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб висвітлити особливості розвитку підприємницької компетентності в американських загальноосвітніх закладах у сучасних умовах.

Результати дослідження. Варто зазначити, що у педагогічній літературі США поняття «підприємницька компетентність» набуло широкого тлумачення. Воно пов'язується з оволодінням школярами різнобічними знаннями щодо створення та розширення підприємства, опанування вмінь та досвіду розвитку бізнесу, забезпечення працевлаштування та можливостей самореалізації [3]. Американський науковець Д. Шеферд визначає компетентність як «кластер пов'язаних з ним знань, рис, установок та навичок, які впливають на основну частину роботи; вони можуть удосконалюватися за допомогою навчання та розвитку». Він пропонує віднести компетентність до сфери праці як здатність та готовність діяти, виконувати завдання [5].

Своєю чергою, підприємливість найчастіше трактується як якість особистих можливостей та ідей, що проявляються у здатності втілювати їх у цінність для інших. Створена таким чином цінність може бути фінансовою, культурною або соціальною, незалежно від типу чи контексту в будь-якій сфері життєдіяльності та у можливому вартісному ланцюжку, що означає її створення у приватному, публічному та інших секторах, а також у будь-якому поєднанні цих секторів. Підприємливість як компетентність стосується всіх сфер життєдіяльності. Вона дає громадянам можливість піклуватися про власний розвиток, робити активний внесок у розвиток суспільства, виходити на ринок праці як найманий працівник або самозайнята особа, а також започатковувати власну справу чи виводити на вищий рівень підприємство, яке може мати культурне, соціальне або комерційне спрямування [1].

Головна мета при вивченні підприємництва та здійсненні підприємницького виховання, як стверджують американські педагоги, полягає у формуванні економічно грамотних громадян, котрі здатні встановлювати, розвивати та підтримувати підприємництво, а також у задоволенні освітніх потреб кожної людини, економіки, ринку праці, суспільства, але обов'язково з урахуванням сучасного переходу від концепції «освіта на все життя» до концепції «освіта впродовж життя».

У державі США, яка постійно конкурує з іншими країнами і досягає у цьому процесі неабияких результатів, було розроблено концепцію «ефективного працівника», що передбачає диференціацію принципів розподілу розумової та фізичної праці. Основна роль при такій підготовці надається загальноосвітній школі, яка може із мінімальними затратами часу, коштів, енергії, матеріалів підготувати учнів до майбутньої професій та надати їй необхідні знання. Особливого значення набуває підприємницька підготовка, яка спрямована саме на підготовку «ефективного працівника» та розвиток відповідних якостей як ініціативність, професіоналізм, наполегливість і формування економічних умінь, необхідних для розв'язання проблемних задач, пов'язаних з підприємництвом.

Ще однією провідною для підприємницької освіти в США продовжує залишатися концепція «Освіта для кар'єри» (Career Education). Ця концепція передбачає організацію навчання в загальноосвітній школі за принципом комплексності та відображає перехід до ширшої економічної та технічної підготовки учнів. В основі програм «Освіта для кар'єри» лежить послідовне формування професійних знань, умінь, навичок і особистісних якостей, необхідних сучасним працівникам підприємств та установ. Першочергова роль відводиться педагогічним технологіям, які формують уміння самостійно здобувати знання і навички адаптації до нових умов роботи. Ще в 90-х роках минулого століття в США було поставлено питання про встановлення зв'язків між школою і виробництвом. Школа ста-

ла більше орієнтуватися на реальний світ, приділяти більше уваги зв'язкам з місцевим співтовариством, здійснювати цілеспрямовану підготовку учнів, пов'язану з вибором професії [3].

Некомерційною корпорацією «Junior Achievement Incorporated» була розроблена і реалізується програма підприємницької підготовки (Business Education) школярів США, метою якої є навчання молодих людей вільного бізнесу. Через систему національних регіональних центрів у програмі «Junior Achievement Inc.» США беруть участь понад 4 млн учнів загальноосвітніх закладів. В інших країнах чисельність учасників цієї програми перевищує 2 млн осіб (в 112 країнах світу).

Програма «Junior Achievement Inc.» прагне до того, щоб кожен школяр мав фундаментальне розуміння системи вільного підприємництва, а також практичні навички підприємницької діяльності. Ще в стінах школи програма готує учнів до того, що після її закінчення вони можуть стати працівниками підприємств, зіткнутися з конкуренцією на ринку праці, отримати можливість стати підприємцями. Варто зазначити, що для реалізації програми «Junior Achievement Inc.» в США допомагають понад 76 тис добровольців, які відвідують навчальні класи та супроводжують навчальний матеріал прикладами ведення бізнесу зі свого життя. До складу добровольців входять фахівці підприємств, самі підприємці, батьки, студенти та пенсіонери. При цьому час їх роботи становить не більше 10 годин на місяць. Важливість такої програми оцінена суспільством, що підтверджується великою кількістю спонсорів національної штаб-квартири «Junior Achievement Incorporated» (понад 200 корпорацій США, включаючи різні благодійні, інвестиційні фонди й особисті пожертви громадян) [4]. Своєю чергою, дослідження у сфері освіти, проведені американською асоціацією «Formative Evaluation», показує що випускники програми «Junior Achievement Inc.» володіють набагато більшим розумінням принципів організації підприємництва і значною готовністю здійснювати підприємницьку діяльність, ніж їхні однолітки.

Шкільна компанія (Student Company) є однією з перших і основних програм «Junior Achievement» для учнів середньої школи США. Завдяки шкільній компанії більше мільйона учасників щорічно вивчають правила ведення бізнесу і здійснення особистого фінансового обліку. Школярі вчаться користуватися кредитною карткою, отримують навички рекламної та комерційної діяльності, освоюють управління малим підприємством. Шкільна компанія сприяє формуванню в учнів особистих якостей підприємця, включаючи завзятість, комунікабельність, самостійність і відповідальність. «Що потрібно мені, щоб розпочати свій бізнес?», «Як мені надійно інвестувати кошти на фондовій біржі?», «Які якості особистості сучасні підприємці вважають головними?» – ось ті питання, на котрі молоде покоління успішних інвесторів та підприємців знаходить відповіді.

Розвитку шкільних компаній у США та формування підприємницьких поглядів шкільної молоді сприяє видавництво журналу «Young Money Magazine». На думку редактора журналу Тодда Ромера (Todd Romer), «ми створюємо необхідні умови для того, щоб постачати на ринок освітніх послуг найважливіші матеріали для сучасних підприємців. Завдяки високому зростанню рівня інтересу до підприємництва сьогодні велика кількість учнівської молоді стає набагато обізнанішою у сфері управління грошми. Учні дізнаються, що їм потрібно робити для отримання заробітку, інвестування та витрат своїх грошових коштів. Одна з основних цілей шкільних компаній – розвиток у дітей здібностей до економічного життя» [6].

Показовим є співпраця «Junior Achievement Inc.» з провідними американськими фірмами. Партнерство корпорації «Ackerley Group» за підтримки та фінансування «Junior Achievement Inc.» є прикладом поєднання національної ідеї бізнес-освіти молоді та рекламної кампанії самої корпорації. Рекламна кампанія розробляється, щоб завербувати додаткових добровольців з ділового світу, щоб більша кількість молоді могла брати участь у шкільній компанії. Реклама з підбору добровольців для програм «Junior Achievement» проводиться завдяки телевізійним каналам та за допомогою радіостанцій «Ackerley Group», а також відображається на рекламних щитах (бігбордах) по всій країні, потенційно досягаючи аудиторії понад 10 млн осіб.

Службовці корпорації «Ackerley Group» беруть участь у програмі як бізнес-консультанти шкільних компаній, що дає їм можливість поширювати власні професійні знання у сфері маркетингу, реклами, виробництва, а також проявляти ту роль, яку відіграє кожний громадянин суспільства в економіці країни. «Ackerley Group» охоплює загалом 18 незалежних компаній, які здійснюють зовнішню рекламу на чотирьох основних столичних ринках і в понад 70 аеропортах у всіх Сполучених Штатах Америки. Трансляцію реклами корпорації проводять дев'ять телевізійних станцій. Просування програм «Junior Achievement Inc.» та розвиток шкільних компаній здійснюється і на змаганнях з баскетболу. Будучи членом Національної баскетбольної асоціації (National Basketball Association) з 1997 року, «Ackerley Group» забезпечує спонсорські надходження «Junior Achievement» у середньому до 6 % річних валових надходжень.

Ще одним прикладом стимулювання розвитку підприємницької компетентності у школярів США є організація з 1999 року корпорацією «Hewlett-Packard» спільно з «Junior Achievement Inc.» для учасників шкільних компаній міжнародного турніру комп'ютерного моделювання підприємницької діяльності, в якому беруть участь 1 тис команд учнів шкіл з понад 80 країн світу. Використовуючи програмне забезпечення, розроблене вченими Гарвардського університету, учні змагаються в тому, яка

команда може запропонувати найбільш прибутковий бізнес. Корпорація «Microsoft» та її ділові партнери є наставниками майже 5 тис учнів. Школярі, які відвідують робочі місця корпорації, мають можливість повчитися «реального світу бізнесу», вони ознайомлюються з робочими місцями мережевого менеджера, спеціаліста з діалогу з цифровим носієм інформації, програмного розробника, адміністратора інформаційних систем, технічного редактора, бухгалтера, менеджера відділів продажів і працівника рекламної служби.

Участь компанії «Microsoft» в програмі «День кар'єри» є частиною програми корпорації «Здібності», яка спрямована на ліквідацію нестачі робочої сили в електронній промисловості та в телекомунікаційних компаніях. Програма «Здібності» має на меті отримати знання і розширити можливості майбутньої кар'єри для молоді різного віку, різних освітніх рівнів і навичок. Участь «Microsoft» у цій ініціативі підкреслює суспільне зобов'язання компанії, що забезпечує формування реальної готовності школярів до підприємництва. Завдяки такій діяльності компанія реалізує свій девіз: «Високотехнологічній промисловості потрібні кваліфіковані працівники». Корпорація є членом інформаційної асоціації комунікаційних технологій США, яка сьогодні об'єднує 346 тис працівників. За оцінкою департаменту торгівлі США, до 2020 року комп'ютерним і телекомунікаційним компаніям країни потрібно буде 1,3 млн працівників для нових робочих місць. Так як ця промисловість зростає, існують широкі можливості для майбутньої кар'єри школярів у компанії «Microsoft» або компаніях її партнерів [4].

Варто зазначити, що при підприємницькій підготовці школярів американських загальноосвітніх закладів розглядається прагнення використовувати активний підхід до навчання, а саме:

- через розробку і виконання проектів на уроках, причому важливо, що учнів навчають шукати проблеми, вивчаючи потреби людей, і з декількох варіантів знаходити оптимальний варіант;
- через організацію міні-підприємств з виробництва та продажу товарів і послуг;
- через набуття безпосереднього досвіду роботи на підприємствах.

У рамках навчального процесу пропонується обов'язково використовувати організацію міні-підприємств для навчання учнів загальноосвітніх закладів США. Особлива увага приділяється міні-підприємствам, що створені самими учнями. Вони готують школярів до вступу у світ бізнесу і комерції, забезпечують розвиток широкого спектра практичних навичок та особистих якостей, заохочують ініціативу й творчість, переконують у можливості самостійно забезпечити себе роботою, допомагають у профорієнтації.

Використовуючи отримані на уроках економіки та технології знання, учні створюють власну фірму, основним принципом, котрої є те, що всі члени шкільного підприємства, включаючи і управлінський апарат, беруть участь як в процесі виробництва, так і в реалізації продукції. Школярі проходять усі стадії формування акціонерного товару: проводять установчі збори, готують документи, випускають і поширюють акції, займаються управлінням і виробництвом, збутом продукції та розподілом дивідендів. Досліджуючи ринок, члени компанії випускають тільки ту продукцію, яка користується попитом і забезпечує гарантований успіх в діяльності, тобто прибуток. Шкільне міні-підприємство управляється Радою, до складу якої входять директор і керівники груп, у кожного свої обов'язки: фінанси, робота з персоналом, виробництво продукції, маркетинг. Рада організовує і координує роботу шкільних майстерень, гуртків, виготовлення виробів для будинку, дозвілля, випуск шкільної газети, організацію «День підприємництва», ярмарки-розпродажі, роботу шкільного кіоску з продажу канцтоварів, екскурсії на виробництво, відвідування виставок, тестування й анкетування.

Діяльність шкільного міні-підприємства спрямована на підтримку матеріально-технічної бази школи, на здійснення соціально значущої діяльності. Кошти, отримані навчально-трудовами групами, йдуть на виплату учням за працю, придбання призів і подарунків, оренду приміщення, організацію шкільних свят, оформлення актового залу, придбання канцтоварів та ін. Найважливіше – не сума грошових коштів, а нагромадження учнями в результаті діяльності економічного, життєвого досвіду, що сприяє розвитку підприємницької компетентності.

Основою такої навчально-виховної системи є найважливіший об'єднувальний економічний елемент – праця. Бо має місце чіткий і логічний зв'язок пізнання і практичної реалізації знань, яку можна зобразити формулою: *пізнай економіку на уроці → зроби виріб на шкільному підприємстві → ефективно реалізуй виріб → справедливо розподіли дохід → кваліфіковано керуй цим процесом [2].*

Участь школярів у практичній підприємницької діяльності забезпечує функціонування шкільного підприємства, яке на підставі бізнес-планів надає ряд послуг населенню, здійснює торгово-закупівельну, комерційну діяльність, виробництво цілого ряду товарів для народного споживання. В умовах шкільного підприємництва учні мають можливість простежити просування товару від виробника до споживача, сегментацію ринку в разі інфляції, безробіття, зростання конкуренції.

На підтримку розвитку шкільного підприємництва США адміністрація окремих шкіл організовує виробничу дільницю, оснащує майстерні (швейні та столярні), виділяє досвідчених педагогів-майстрів. У положенні про шкільне підприємництво обумовлені майнові відносини, умови

розподілу прибутку та інші питання. Таке навчання учнівської молоді, з одного боку, забезпечує оптимальність вибору програм відповідними середніми навчальними закладами, а з іншого, – має повну самодостатність, позаяк ліквідує економічну неграмотність і підвищує конкурентоспроможність.

Крім того, шкільне підприємництво формує творчу активність учнів, вони реально беруть участь в повному циклі ринкових відносин: виробництво → розподіл → обмін → споживання, відбувається практичне освоєння учнями основ підприємництва. Це дає можливість на практиці зрозуміти той комплекс якостей, який необхідний працівникові в сучасних умовах, зрозуміти особливості реального ринку. Також формуються і тісні зв'язки з ринковими структурами кожного штату, що значно спрощує процес адаптації школярів до життя і професійної діяльності в умовах ринкової економіки.

Таким чином, розвиток підприємницької компетентності створює предметну основу для актуалізації та закріплення отриманих знань і загальнонавчальних умінь, сприяє усвідомленню загальнодержавної значущості своєї праці, формує культуру праці, виховує почуття відповідальності, колективну спрямованість особистості, технологічну грамотність. Досвід роботи шкільних підприємств свідчить про те, що в учнів під час практичної економічної діяльності знижується соціально-економічна напруженість, тривога за своє майбутнє, з'являється упевненість в собі, своїх можливостях. Усе це в майбутньому допомагає школяру знайти своє місце в умовах конкуренції на ринку праці.

Висновки. Отже, зазначимо, що розвиток підприємницької компетентності в освітньому предметі американських шкіл допомагає учням стати більш гнучкими, впевненими в собі, незалежними, вміти приймати рішення, планувати, більш творчо підходити до справи, розв'язувати проблеми, орієнтуватися в ситуації, взаємодіяти з партнерами, набувати соціальних навичок, знань про бізнес, краще пізнавати себе і навчатися керівництву. Для ознайомлення школярів з основами підприємництва в навчальні плани загальноосвітніх шкіл США впроваджені різні навчальні програми, що засновані на реальній підприємницькій діяльності або її моделюванні. Аналіз діяльності шкіл Сполучених Штатів Америки свідчить, що розвиток підприємницької компетентності учнів стало важливою частиною всього навчально-виховного процесу, а на державному рівні вона є обов'язковим елементом системи підготовки молоді до життя і діяльності в умовах ринкових відносин.

Перспективи подальших розвідок потребують питання діагностики підприємницької компетентності, аналізу форм і методів розвитку підприємницької компетентності в учнівській молоді США, порівняльного

аналізу розвитку підприємницької компетентності учнів у школах України та США.

Література

1. Bacigalupo M., Kamylyis P., Punie Y., Van den Brande G. *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework* / M. Bacigalupo, P. Kamylyis, Y. Punie, G. Van den Brande. – Luxembourg : Publication Office of the European Union, 2016. – EUR 27939 EN; doi: 10.2791/593884.
2. Carter S., and Jones-Evans D. *Enterprise and small business: Principles, practice and policy* / S. Carter, D. Jones-Evans. – 2nd ed. – Harlow : Pearson Education, 2006. – 104 p.
3. Fayolle A., Gailly B. & Lassas-Clerc N. *Assessing the impact of entrepreneurship education programmes: a new methodology* / A. Fayolle, B. Gailly, N. Lassas-Clerc // *Journal of European Industrial Training*. – 2006. – 720 p.
4. *Junior Achievement Programs* [Electronic resource]. – URL : <https://www.juniorachievement.org/web/ja-usa/ja-programs>.
5. Shepherd D.A. *Educating entrepreneurship students about emotion and learning from failure* / D.A. Shepherd // *Academy of Management Learning & Education*. – 2004. – P. 274–287.
6. *Young money plan. About Todd* [Electronic resource]. – URL : <http://youngmoneyplan.com/about-ym/about-todd/>.

References

1. Bacigalupo M., Kamylyis P., Punie Y., Van den Brande G. *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*, Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2016; EUR 27939 EN; doi: 10.2791/593884.
2. Carter S., and Jones-Evans D. *Enterprise and small business: Principles, practice and policy*, Harlow: Pearson Education, 2006, 2nd ed., 104 p.
3. Fayolle A., Gailly B. & Lassas Clerc N. *Assessing the impact of entrepreneurship education programmes: a new methodology*, *Journal of European Industrial Training*, 2006, 720 p.
4. *Junior Achievement Programs*, Available at: <https://www.juniorachievement.org/web/ja-usa/ja-programs>.
5. Shepherd D.A. *Educating entrepreneurship students about emotion and learning from failure*, *Academy of Management Learning & Education*, 2004, pp. 274–287.
6. *Young money plan. About Todd*, Available at: <http://youngmoneyplan.com/about-ym/about-todd/>.

Одержано 02.02.2017